

BEZROBOCIE

→ co robić

Wojciech Marchlewski

Działalność organizacji pozarządowych świadczących usługi na rynku pracy skierowane do mieszkańców obszarów wiejskich

POLSKO-AMERYKAŃSKA
FUNDACJA WOLNOŚCI

POLISH-AMERICAN
FREEDOM FOUNDATION

Program:

Polsko-Amerykańskiej
Fundacji Wolności

www.pafw.pl

Realizator programu:

Fundacja Inicjatyw
Społeczno-Ekonomicznych

www.fise.org.pl

Wojciech Marchlewski

**Działalność organizacji pozarządowych
świadczących usługi na rynku pracy
skierowane do mieszkańców obszarów
wiejskich**

Warszawa 2006

I. Diagnoza problemów specyficznych dla grupy mieszkańców obszarów wiejskich, związanych z bezrobociem i poszukiwaniem pracy	4
II. Mapa instytucji, które mają lub powinny mieć znaczenie w poszukiwaniu pracy przez osoby z obszarów wiejskich	9
III. Rola organizacji pozarządowych na powyższej mapie (kluczowe inicjatywy, wzory działań), określenie kompetencji organizacji pozarządowych	11
VI. Rekomendacje dotyczące zmian regulacyjnych, systemowych, które mogłyby sprzyjać lepszemu wykorzystaniu kompetencji organizacji pozarządowych.	13

I. Diagnoza problemów specyficznych dla grupy mieszkańców obszarów wiejskich, związanych z bezrobociem i poszukiwaniem pracy

1. W diagnozie problemów związanych z rynkiem pracy i bezrobociem na obszarach wiejskich należy odnieść się do czynników, które w istotny sposób różnicują sytuację mieszkańców miast, miasteczek oraz wsi. Na pozycję mieszkańców wsi na rynku pracy wpływają: jakość edukacji, kwalifikacje zawodowe, sytuacja materialna, źródła dochodu, możliwość tworzenia alternatywnych form zatrudnienia. Właściwa diagnoza pozwoli organizacjom pozarządowym na podjęcie działań, które w efektywny sposób przyczynią się do aktywizacji zawodowej mieszkańców wsi.
2. Na obszarach wiejskich w Polsce żyje obecnie około 14 mln ludzi. Wśród nich 58% posiada gospodarstwa rolne, a 42% to bezrolni, nie posiadający własnego gospodarstwa (około 6 mln osób). Struktura źródeł utrzymania ludności wiejskiej jest bardzo zróżnicowana. Pomimo tego, że mieszkańcy wsi w większości posiadają gospodarstwa rolne, to jedynie 15% utrzymuje się z nich. Dla 2% ludzi stanowi ono główne źródło utrzymania, dla 15% źródło dodatkowe, 12% osób czerpie dochody wyłącznie lub głównie z pracy poza gospodarstwem rolnym, 17% wyłącznie lub głównie z niezarobkowego źródła, jak emerytury i renty, a co najistotniejsze 39% mieszkańców wsi jest utrzymywanych przez pozostałych członków rodziny.
3. Na źródła dochodów mieszkańców wsi decydujący wpływ ma struktura agrarna polskiego rolnictwa. Spośród ponad 1 951 000 gospodarstw indywidualnych, zaledwie 250 000 z nich, czyli 12,8% stanowią gospodarstwa wysokotowarowe, w pełni zdolne do konkurencyjności pod względem jakości i produktywności z podobnymi w Unii Europejskiej. Około miliona gospodarstw osiąga produktywność na poziomie 3000 złotych rocznie. Pozostałe, czyli około 700 000 to gospodarstwa socjalne, które produkują żywność wyłącznie na potrzeby własne.
4. Odsetek pracujących w rolnictwie systematycznie się zmniejsza z 25% w 1990 r. do 18% w 2003 r.¹. W rolnictwie było zatrudnionych w 2003 r. 43,9% mieszkańców wsi, w większości w gospodarstwach indywidualnych (94,8%). Najliczniejszą grupę zatrudnionych poza rolnictwem mieszkańców wsi stanowili pracownicy sektora przetwórstwa przemysłowego (29%), handlu i napraw (16,6%) oraz budownictwa (9,2%).
5. Wielu z mieszkańców wsi posiadając status rolnika pracuje, ale ten fakt nie jest odnotowywany i nie znajduje odzwierciedlenia w oficjalnych statystykach. Bycie rolnikiem² daje liczne przywileje podatkowe oraz różnego rodzaju ulgi w świadczeniach społecznych, w tym także w świadczeniach emerytalnych. Opłaty dokonywane przez rolników na rzecz KRUS są dziesięciokrotnie niższe od tych, jakie wnoszą samozatrudniający się do ZUS. Z tego też powodu, rolnik chętniej jest zatrudniany, gdyż obciążenia z tego tytułu są niższe niż w przypadku „nierolnika”. Obecne przepisy dają rolnikowi możliwość oficjalnego zarobienia do 10000 euro bez konieczności rejestracji się w ZUS. Często jednak „rolnicy” zarabiają o wiele więcej nie rejestrując swoich dochodów. Oprócz oficjalnego zatrudnienia w granicach dopuszczalnych przez prawo, „rolnicy” często podejmują prace na „czarno”³.
6. W tym zestawieniu nie pojawia się działalność agroturystyczna, gdyż jako dodatkowa, uzupełniająca nie jest rejestrowana. Z tytułu prowadzonej działalności dodatkowej rolnicy nie płacą podatków, jeżeli liczba udostępnianych pokoi nie przekracza pięciu, a liczba przebywających w nich turystów piętnastu. Prowadzący kwatery

1 red. Jerzy Wilkin, *Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej*, Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2004, s.144.

2 O statusie zawodowym decyduje posiadanie co najmniej 1 ha ziemi.

3 Według jednych szacunków w szarej strefie pracowało ogółem w Polsce od 390 000 do 1400 000 osób. W 2001 r. 52,4% spośród nich pracowało w handlu i naprawach, 23,3% w budownictwie i około 15% w przetwórstwie przemysłowym. Według innych źródeł 30,4% osób pracowało w budownictwie, 20,6% przy pracach ogrodniczo – rolnych, 17,3% w tzw. usługach sąsiedzkich i 5,8% w handlu (Krajowy Plan Działań na rzecz zatrudnienia na 2005 r. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., Ministerstwo Gospodarki i Pracy).

agroturystyczne jest zwolniony z wielu wymogów i obowiązków, jakie musi spełniać kwaterodawca „nierolnik”. Kwatery agroturystyczne nie podlegają bowiem kontroli sanitarnej Sanepidu, kontroli straży pożarnej oraz innych instytucji kontrolnych.

7. Szacuje się, że bezrobocie na obszarach wiejskich wynosi około 1341 000⁴. Obok bezrobocia rejestrowanego w rodzinach bezrolnych (31%) i w rodzinach posiadających gospodarstwa rolne (13,4%), zjawiskiem charakterystycznym dla polskiej wsi jest tzw. bezrobocie ukryte w rolnictwie. Szacunki ekspertów mówią, że około 900 000 osób będących członkami rodzin użytkujących gospodarstwo rolne jest z ekonomicznego punktu widzenia zbędnych. Jednak oni wszyscy traktowani są jako zatrudnieni w rolnictwie⁵.
8. Szczególną kategorię wśród bezrobotnych stanowią byli pracownicy PGR i ich rodziny. W latach 1989 – 2000 liczba zatrudnionych w byłych PGR spadała z 450 000 do około 120 000⁶. Powodem były procesy związane ze zmianami własnościowymi. Powstałe na bazie byłych PGR gospodarstwa wielkotowarowe nie były zainteresowane zatrudnianiem byłych pracowników.
9. W 2003 r. bezrobotni poniżej 35 roku życia stanowili 59,2%, w tym poniżej 25 roku życia – 20,3%. Najliczniejszą grupą zawodową byli bezrobotni z wykształceniem zawodowym – 39,6% i co najistotniejsze – 35,3% miało wykształcenie podstawowe lub niższe⁷. Niski poziom wykształcenia jest poważną barierą dla rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej⁸. Poziom wykształcenia ludności wiejskiej to kolejny wskaźnik pokazujący dystans, który mieszkańcy wsi muszą pokonać, by skutecznie rywalizować z mieszkańcami miast na trudnym rynku pracy. Nadal 43% mieszkańców wsi ma zaledwie podstawowe wykształcenie

(w miastach 24%), natomiast wykształcenie wyższe zaledwie 4,3%, gdy w miastach 13,7%.

10. Zdaniem niektórych badaczy „ostatnie lata, począwszy od 1997 roku przyniosły gwałtowny wzrost aspiracji edukacyjnych mieszkańców wsi oraz, co znacznie ważniejsze, wzrost liczby młodych, którzy podejmują wysiłek zdobycia wyższego wykształcenia”⁹. Jedną z przyczyn, która sprawia, że młodzież z obszarów wiejskich decyduje się na dalszą naukę jest brak możliwości znalezienia pracy oraz chęć zmiany swojego statusu społecznego. Według badań socjologów, tylko około 40% młodzieży wiejskiej myśli o pozostaniu na wsi i w związku z tym jedynie 55% gospodarstw rolnych może liczyć na młodych następców. Rodzice bez wahań akceptują migrację dzieci do miasta, mając nadzieję na poprawę ich bytu. Ponieważ jest to na ogół najzdolniejsza i najbardziej przedsiębiorcza młodzież, na wsi wzrasta liczba ludzi sfrustrowanych i słabo przygotowanych do wymagań nowoczesnego rynku pracy. Potwierdziły to badania ankietowe, gdzie wśród 450 przebadanych gospodarstw rolnych 40% rodzin nie posiada następcy, a w 66% przyszłość dzieci nie wiąże się z rolnictwem¹⁰. Szacuje się, że w latach 2001 – 2010 około 1,2 mln spośród ludności rolniczej będzie poszukiwać pracy poza miejscem swojego zamieszkania.
11. Czy zdobycie wykształcenia zapewni możliwość znalezienia pracy? W grupie wiekowej od 25 do 29 lat wyższe wykształcenie posiada już 10% młodego pokolenia wsi (w miastach 26,6%), a średnie i policealne – 32,6%¹¹. W ostatnich latach pojawiła się nowa tendencja polegająca na zwiększającej się liczbie bezrobotnych absolwentów z wyższym i średnim wykształceniem na obszarach wiejskich. Dlaczego wykształcenie nie gwarantuje możliwości zdobycia zatrudnienia? Młodzież kończąca zasadnicze szkoły zawodowe oraz technika legitymuje się zazwyczaj wiedzą teoretyczną a nie praktyczną. Tymczasem pracodawcy poszukują przede wszystkim kandydatów posiadających doświadczenie zawodowe oraz kwalifikacje, odpowiadające wymaganiom współczesnego rynku pracy – znajomość

4 *„Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej*, red. Jerzy Wilkin Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2004.

5 B. Fedyszak-Radziejowska, *Kilka słów o założeniach, realizacji i wynikach zadania procesu demarginalizacji polskiej wsi*, Instytutu Spraw Publicznych Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2005, s. 2.

6 Waldemar Michna, *Zatrudnienie i bezrobocie w obszarach wiejskich i w rolnictwie*, IPSS, Warszawa 2001.

7 *Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej*, red. Jerzy Wilkin, Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2004, s. 151.

8 B. Fedyszak-Radziejowska, *Kilka słów o założeniach, realizacji i wynikach zadania procesu demarginalizacji polskiej wsi*, Instytutu Spraw Publicznych, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk Warszawa 2005, s. 3.

9 Tamże

10 Jerzy Bański, *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004, s.20.

11 B. Fedyszak-Radziejowska, *Kilka słów o założeniach, realizacji i wynikach zadania procesu demarginalizacji polskiej wsi*, Instytutu Spraw Publicznych, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2005

najnowszych technologii. Szkoły nie są w stanie zapewnić uzyskania praktycznych umiejętności obsługi najnowszego zaawansowanego technologicznie sprzętu i maszyn, gdyż takimi nie dysponują. Bywa również tak, że uczniowie szkół zawodowych stykają się z najnowszymi urządzeniami związanymi z wykonywanym w przyszłości przez nich zawodem w trakcie egzaminów zawodowych, prowadzonych w centrach egzaminacyjnych.

12. Możliwość korzystania z e-learningu i edukacji dla dorosłych jest obecnie znacznie ograniczona. Na obszarach wiejskich mamy wyraźny deficyt w możliwościach korzystania z Internetu. W wielu przypadkach TP S.A., monopolista w dziedzinie telekomunikacji, nie jest zainteresowana inwestycjami umożliwiającymi korzystanie z łącz szerokopasmowych. Takie gminy jak Stoszowice, pomimo tego, że zbudowały własną sieć, nie są w stanie w pełni jej wykorzystać z powodu braku udostępnienia przez TP S.A. łączu.
13. Szkoły zawodowe funkcjonujące na obszarach wiejskich wcześniej kształciły przede wszystkim w zawodach związanych z rolnictwem. Obecnie, chcąc konkurować z innymi szkołami zawodowymi z najbliższego otoczenia próbują zmieniać swój profil nauczania. Możliwości wprowadzania zmian są ograniczone. Decyduje o tym posiadana kadra nauczycieli i baza dydaktyczna. Proponowane profile kształcenia nie są dostosowane do wymagań rynku pracy, tylko do umiejętności i kwalifikacji nauczycieli¹². W tych szkołach z wielkim trudem wprowadza się zalecane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej kształcenie modułowe, natomiast brak odpowiedniej bazy dydaktycznej uniemożliwia prowadzenie zajęć praktycznych. Czynniki te wpływają w istotny sposób na jakość kształcenia w tych szkołach, która bezpośrednio przekłada się na szanse zawodowe absolwentów na lokalnym i ponadlokalnym rynku pracy.
14. Kolejnym problemem jest brak znajomości języków obcych, który ogranicza dostęp mieszkańców wsi do europejskich rynków pracy. Przyczyną takiej sytuacji należy upatrywać w ograniczonym wyborze i braku wykwalifikowanej kadry nauczy-

cieli języków obcych¹³. Nadal w większości szkół wiejskich dzieci uczą się jednego języka obcego – angielskiego lub niemieckiego. Są jednak szkoły, gdzie naucza się jedynie języka rosyjskiego. Nauczyciele języka angielskiego oraz niemieckiego często nie posiadają odpowiednich kwalifikacji do prowadzenia zajęć dydaktycznych.

15. Jednym z poważniejszych problemów, które w zasadniczy sposób utrudniają podejmowanie inicjatyw na rzecz aktywizacji zawodowej, jest niski stopień samoorganizacji mieszkańców obszarów wiejskich. Mieszkańcy wsi, w większości przypadków, swoją aktywność obywatelską ograniczają do udziału w wyborach samorządowych. Głównym inicjatorem działań o charakterze lokalnym jest gmina. Słabość organizacji pozarządowych na obszarach wiejskich wynika z jej złej kondycji finansowej oraz braku lokalnych liderów. Większość organizacji pozarządowych w gminie, w przeciwieństwie do swoich przedwojennych poprzedników, nie ma majątku umożliwiającego im prowadzenie działalności. Dla realizacji swoich statutowych celów zwracają się coraz częściej w stronę samorządu lokalnego, od którego oczekują finansowego wsparcia. Zatem większość przedstawicieli gmin widzi w organizacjach pozarządowych jedynie odbiorcę publicznych funduszy, a nie równoważnego partnera, zdolnego realizować zadania publiczne powierzone gminie.
16. Kolejnym, poważnym problemem związanym bezpośrednio z tworzeniem miejsc pracy, alternatywnych do zajęć w rolnictwie, jest struktura rynków lokalnych i regionalnych. Obszary wiejskie w Polsce można podzielić na trzy kategorie: dynamicznie rozwijające się obszary wiejskie położone w pobliżu ośrodków miejskich i turystycznych, obszary charakteryzujące się podupadającą gospodarką, której przetrwanie uzależnione jest od wykorzystania lokalnego potencjału i stworzenia alternatywnych form gospodarowania opartego na rozwoju turystyki, rzemiosła i usług, trzecia kategoria to obszary wyludniające się, gdzie dochodzi do porzucania ziemi i gdzie należy zachować minimalne zaludnienie poprzez rozwój turystyki i leśnictwa, itp.
17. Dynamicznie rozwijają się obszary wiejskie, mające dostęp do rynków pracy w wielkich aglome-

12 Dane pochodzą z badań, jakie prowadzono w czasie realizacji projektu PHARE – Rozwój Zasobów Ludzkich w Województwie Lubelskim w latach 2003 – 2004, Booz Allen Hamilton i Profile Dialog.

13 Informacja o wynikach kontroli warunków nauczania w szkołach publicznych, NIK, Warszawa 2005, s. 7.

racjach. Ułatwieniem jest dobre komunikowanie się obszarów otaczających metropole z miastem rdzeniowym. Do takich obszarów należą: aglomeracja śląska, warszawska, poznańska, wrocławska, krakowska. Miasta te stają się „lokomotywą” rozwoju dla obszarów wiejskich położonych w strefie ich oddziaływania sięgającej do 50 – 60 km. Dzięki temu, że mieszkańcy obszarów wiejskich pracują w metropoliach, możliwe jest również rozwijanie sfery usług na terenie ich zamieszkania. Również w strefach podmiejskich lokuje się zakłady usług budowlanych, transportowych, naprawczych i hurtownie. Na obszarach peryferyjnych i słabo rozwiniętych trudno spodziewać się dynamicznego rozwoju usług, bowiem brak jest tam ich odbiorców. Ostatnie badania wykazały, że rynek usług i handlu na obszarach wiejskich uległ nasyceniu, dlatego też przyrost podmiotów gospodarczych w ostatnich latach został zahamowany¹⁴.

18. W okresie transformacji nie udało się na obszarach wiejskich zaktywizować nadwyżek siły roboczej do zajęć wymagających większych nakładów pracy ręcznej. Obecnie w związku z postępującymi procesami globalizacji ten czynnik traci na znaczeniu. Produkcja rolna wymagająca większych nakładów pracy ręcznej przenoszona jest na obszary, gdzie łatwo jest pozyskać tanią siłę roboczą, np. do Chin.
19. Turystyka wiejska może stanowić alternatywne źródło dochodu tylko w niewielkiej liczbie gospodarstw. Ma ona zatem marginalne znaczenie w stosunku do innych możliwych typów działalności gospodarczej. Tymczasem w licznych opracowaniach podkreśla się jej wiodącą rolę w aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich. Są to niczym niezasadnione przypuszczenia świadczące o płytkim rozpoznaniu problemów gospodarczych wsi¹⁵.
20. Omówione wcześniej problemy mają także swoje zróżnicowanie regionalne, na które wpływają następujące czynniki: zamożność liczona w PKB na „głowę” mieszkańca, struktura i wielkość bezrobocia, struktura agrarna z uwzględnieniem wielkości oraz rozdrobnienia gospodarstw rolnych, wykształcenie. Najuboższe regiony Polski to wo-

jewództwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie. Dominującym sektorem gospodarki w tych regionach jest rolnictwo, w którym zatrudnionych jest w lubelskim – 62,1%, podlaskim – 70,8%, świętokrzyskim – 57,1% osób czynnych zawodowo. Wśród tych województw, świętokrzyskie charakteryzuje się dominacją małych gospodarstw rolnych, lubelskie i podlaskie dominacją gospodarstw średniorolnych, zaś warmińsko-mazurskie dominacją byłych popegeerowskich, wielkoobszarowych gospodarstw.

21. Struktura oraz wielkość gospodarstw wiejskich nie przekłada się bezpośrednio na poziom życia mieszkańców wsi. Nie przekłada się również na wielkość oraz strukturę bezrobocia. Wydawać by się mogło, że mieszkańcy południa Polski gospodarujący na małych gospodarstwach rolnych, mają gorszą sytuację materialną, niż ci z centralnej Polski. Sytuacja wydaje się być odmienna. Mieszkańcy południa Polski żyją o wiele lepiej (województwa: małopolskie, śląskie, część opolskiego), niż mieszkańcy Mazowsza, Podlasia, Kielecczyny, Lubelszczyzny, gdzie średnia wielkość gospodarstwa jest o wiele większa. Analizując sytuację dochodową można stwierdzić, że ludność południowej Polski w większym zakresie niż w centrum starała się zróżnicować źródła swoich dochodów – praca w lesie, w przemyśle, usługi, drobna wytwórczość, chałupnictwo, wynajmowanie kwater (obecnie zwane agroturystyką), praca za granicą. Praca na roli stanowiła jedynie dodatkowe, nie-najistotniejsze źródło dochodów. W centralnej Polsce praca na roli była podstawowym źródłem dochodów, a działalność pozarolnicza była w niewielkim stopniu jej uzupełnieniem. Przyjęcie tych dwóch strategii miało bezpośrednie przełożenie na kwestie związane ze zdobywaniem zawodu, kształceniem się, pracą na roli, mobilnością. Można już dzisiaj mówić o tym, że mieszkańcy południa Polski w większym stopniu realizują politykę UE w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich, niż w pozostałych częściach Polski. Na obszarze tym mamy do czynienia z powszechnym zjawiskiem wielozawodowości¹⁶. Analizując politykę państwa w tym zakresie można stwierdzić, że brak jest zróżnicowania regionalnego w podejściu do kwestii zatrudnienia na obszarach wiejskich.

14 Jerzy Bański, *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004, s. 20.

15 Jerzy Bański, *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004, s. 12.

16 Andrzej Kaleta, *Wielozawodowość na obszarach wiejskich – perspektywa globalizacji*, w: *Polska wieś 2025 – wizja rozwoju*, red. Jerzy Wilkin, Warszawa 2005.

22. Mieszkańcy południowej Polski, województw śląskiego, małopolskiego i w części podkarpackiego, pomimo tego, że są bezrobotni, nie pozostają bez pracy. W okresie transformacji na tym obszarze, bezrobocie było związane bezpośrednio z utratą miejsc pracy w przedsiębiorstwach położonych w miastach i miasteczkach. Obecnie bezrobotni bardzo często podejmują prace sezonowe na „czarno”. Inni zarejestrowani w KRUS zatrudniają się sezonowo w Polsce lub, podobnie jak dawniej, wyjeżdżają za granicę. Pod tym względem mieszkańcy południowej Polski wykazują się zaradnością i przedsiębiorczością. Wsparciem dla gospodarstw domowych są dochody z tytułu uzyskiwanych rent i emerytur¹⁷.

23. Brakiem takiej zaradności wykazują się mieszkańcy regionów (województw: mazowieckiego, lubelskiego, podlaskiego), gdzie dominują średnie gospodarstwa rolne. W przeciwieństwie do wcześniej omawianych województw południowych praca na roli jest podstawowym źródłem utrzymania. Uzupelnieniem są zajęcia dodatkowe oraz pozaprodukcyjne źródła utrzymania, takie jak renty i emerytury. Na omawianym obszarze w większym zakresie występuje ukryte bezrobocie związane z „nadwyżką siły roboczej”. Podstawowymi barierami w podejmowaniu działalności pozarolniczej jest koncentracja na produkcji rolnej, która z powodu niskiego stopnia zmechanizowania wymaga zwiększonego nakładu pracy oraz brak umiejętności w zawodach pozarolniczych. Mieszkańcy tych regionów w przyszłości znajdą się w o wiele trudniejszej sytuacji. Zmniejszająca się produktywność gospodarstw sprawi, że ludzie będą zmuszeni do poszukiwania pracy poza wsią.

24. W województwach zachodniopomorskim, dolnośląskim, lubuskim dominują wielkoobszarowe gospodarstwa rolne. Powstały one na bazie zlikwidowanych PGR. W tych województwach odnotowuje się największe bezrobocie na obszarach wiejskich. W wyniku likwidacji PGR wiele osób utraciło źródło utrzymania, nie posiada ziemi, nie ma kwalifikacji zawodowych, nie ma szans na zatrudnienie w swoim miejscu zamieszkania, a możliwości uzyskania pracy w pobliskich miasteczkach są ograniczone. Aktywizacja zawodowa jest utrudniona

również przez to, że mieszkańcy byłych osiedli popegeerowskich reprezentują postawę roszczeniową i nie są zainteresowani podejmowaniem pracy. Sytuacja ekonomiczna pogłębia stan frustracji, a także wpływa na zwiększanie się liczby zachowań patologicznych, prowadzących do wykluczenia społecznego.

17 Jerzy Wilkin, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, Wydział Nauk Ekonomicznych UW, Warszawa 1999 oraz *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 1999.

II. Mapa instytucji, które mają lub powinny mieć znaczenie w poszukiwaniu pracy przez osoby z obszarów wiejskich

1. Podstawowym dokumentem, w którym zdefiniowano obszary wsparcia dla bezrobotnych z terenów wiejskich, jest Krajowy Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia na 2005 r., przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. Celem wsparcia, które miało zostać udzielone mieszkańcom wsi, było zmniejszenie bezrobocia ukrytego na wsi i zagospodarowanie nadwyżek zasobów ludzkich. Zadania te realizowane są przy wsparciu Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacji i Modernizacji, Sektora Żywnościowego oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Instytucją, która ustawowo zajmuje się przeciwdziałaniem bezrobociu i aktywizacją zawodową mieszkańców obszarów wiejskich jest Powiatowy Urząd Pracy (PUP).
2. Do zadań PUP związanych z czynnym działaniem na rynku pracy należy: pośrednictwo pracy, doradztwo zawodowe, tworzenie partnerstwa na rzecz zatrudnienia, stymulowanie rozwoju zatrudnienia w formach pozarynkowych, zapewnienie dostępu do publicznego systemu informacji i poradnictwa zawodowego na różnych etapach kariery zawodowej.
3. Jednym z kluczowych zadań realizowanych przez PUP jest pośrednictwo pracy. Podstawowym problemem, z jakim borykają się PUP, szczególnie w małych powiatach, jest brak wysoko wykwalifikowanej kadry osób zajmujących się pośrednictwem pracy. Doświadczenia dowodzą również, że niska skuteczność doradców zawodowych wynika ze zbyt wąskiego rynku pracy. Obowiązujące obecnie standardy nie zapewniają uzyskania efektywnego i skutecznego zatrudnienia osób pozostających bez pracy. Uniemożliwiają także w pełni wykorzystanie jako usługodawców firm komercyjnych oraz organizacji pozarządowych, działających w tym sektorze. Brak standardów istniejących w obecnej formie nie daje możliwości kontraktowania usług.
4. Wpisanie PUP jako jednego z realizatorów programów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) jest – jak się wydaje – błędem. PUP jako instytucja administracji publicznej nie daje gwarancji na efektywne wykorzystanie środków z funduszy strukturalnych. Ze względu na innowacyjność i efektywność podejścia ocze-
- kiwanego w projektach EFS, należy zrezygnować z powierzenia administracji powiatowej wykonania zadań o charakterze projektowym. Administracja ze swojej natury nie jest innowacyjna i nie jest nastawiona na tworzenie bardziej skutecznych czy efektywniejszych narzędzi świadczenia usług. Zwraca uwagę fakt, że w projektach Powiatowych Urzędów Pracy nie współuczestniczą organizacje pozarządowe, działające na rzecz rynku pracy, organizacje przedsiębiorców, gminy. Zwykle wykorzystywane są tradycyjne nieefektywne oraz nieinnowacyjne formy aktywnego przeciwdziałania bezrobociu.
5. Powiatowe Urzędy Pracy w celu zapewnienia równowagi na lokalnym rynku pracy powinny współuczestniczyć w tworzeniu Porozumienia na Rzecz Zatrudnienia. Dotyczy to poszerzania obszaru współdziałania partnerów społecznych na rynku pracy. Jednym z problemów, który pojawia się w tworzonych obecnie Porozumieniach jest brak zrozumienia ze strony starostw powiatowych oraz administracji samorządowej stopnia podstawowego. Ich udział w Porozumieniach ma charakter symboliczny, gdyż faktycznie nie wspierają finansowo tych projektów. Udział własny w projektach związanych z aktywnym przeciwdziałaniem bezrobociu pochodzi głównie z Funduszu Pracy, który znajduje się w dyspozycji Powiatowego Urzędu Pracy. Przykładem może być realizacja przez PUP programów PHARE.
6. Oprócz instytucji, które zajmują się ustawowo przeciwdziałaniem bezrobociu i aktywnymi formami zatrudnienia, również część samorządów włącza się w proces aktywizacji zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich. Należy zwrócić uwagę na to, że samorzady reprezentujące typowe gminy wiejskie, mają ograniczone możliwości i środki finansowe na prowadzenie takich działań. Chętnie uczestniczą w inicjatywach finansowanych ze środków powierzonych, takich jak Gminne Centra Informacji (GCI). Powstały one dzięki dofinansowaniu z Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w ramach programu *Pierwsza Praca*. Pomagają one osobom bezrobotnym w szukaniu pracy, podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. Udzielają informacji o ofertach pracy, możliwoś-

ciach podjęcia praktyki, wolontariatu, a także o procedurach uruchomienia własnej działalności gospodarczej. Z GCI mogą korzystać bezrobotni, osoby zagrożone bezrobociem, poszukujący pracy, absolwenci szkół i wszyscy zainteresowani.

7. Gminne Centra Informacji to jednostki, w których osoby bezrobotne i poszukujące pracy mogą skorzystać z ogólnodostępnych stanowisk komputerowych w celu poszukiwania zatrudnienia. W 963 Gminnych Centrach Informacji można skorzystać z Internetu w celu poszukiwania ofert pracy, sporządzić, wydrukować i powielić dokumenty aplikacyjne (CV, list motywacyjny, podanie, itp.), można uzyskać informacje dotyczące sposobu prowadzenia rozmów z pracodawcą, sprawdzić swoje predyspozycje zawodowe, poznać prawa oraz obowiązki osób bezrobotnych. W GCI można także uzyskać informacje o rynku pracy, zasadach zakładania działalności gospodarczej i jej finansowania oraz o programach pomocowych Unii Europejskiej.
8. W założeniu GCI powinny zatrudniać wykwalifikowanych pracowników oferujących fachową pomoc. Z doświadczenia gmin wiejskich wynika, że w wielu centrach zatrudnione zostały osoby nie posiadające odpowiednich kwalifikacji zawodowych, co w istotny sposób odbija się na jakości ich pracy. Jednocześnie GIC mają ograniczone możliwości samodzielnego inicjowania działań, takich jak: doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy czy też organizowanie kursów zawodowych.
9. Instytucją, która realizuje projekty finansowane bezpośrednio przez państwo, a skierowane bezpośrednio do młodzieży wiejskiej mieszkającej w osiedlach popegeerowskich są Ochotnicze Hufce Pracy. Realizują one projekt *Zaplanuj swoją karierę*, którego celem jest aktywizacja zawodowa młodzieży zagrożonej strukturalnym bezrobociem, poprzez promowanie alternatywnych, wobec działalności rolniczej, form aktywizacji zawodowej. W ramach tego projektu promowane jest rozwijanie spółdzielczości, wyrównywanie startu życiowego drogą szkoleń i warsztatów dydaktycznych.

III. Rola organizacji pozarządowych na powyższej mapie (kluczowe inicjatywy, wzory działań), określenie kompetencji organizacji pozarządowych

1. Organizacje pozarządowe biorą czynny udział w inicjatywach związanych z aktywnym poszukiwaniem pracy i tworzeniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Inicjatywy w wielu przypadkach mają charakter doraźny. Wiele z nich inicjowanych jest przez organizacje działające na rzecz środowisk wiejskich, a nie bezpośrednio osadzonych w tych środowiskach. Jest to poważny problem, gdyż nie daje szans na utrzymanie przez dłuższy czas stabilnych efektów projektów. Podtrzymywanie inicjatyw wymaga zasilania zewnętrznego, zarówno finansowego, jak i kadrowego. Problemem jest również to, że wiele organizacji, również tych działających z zewnątrz, nie jest w stanie zapewnić wysoko wykwalifikowanych usług bezrobotnym, zarówno tym poszukującym pracy, jak i chcącym utworzyć nowe stanowiska pracy. Większość organizacji działających na rzecz środowisk wiejskich skupia swoją aktywność na aktywizowaniu lokalnych społeczności, szkoleniach i w części na doradztwie zawodowym.
2. W ramach projektów finansowanych z IW EQUAL czy SPO Modernizacja Rolnictwa i Rozwój Obszarów Wiejskich podjęto wiele inicjatyw, które mają na celu aktywizację zawodową osób ze środowisk wiejskich oraz rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Projekty te są w pierwszej fazie realizacji i na ich efekt przyjdzie poczekać do czasu ich zakończenia. Istotnym elementem projektów jest współpraca w ramach partnerstw ponadnarodowych w IW EQUAL i wymiana doświadczeń pomiędzy organizacjami działającymi na rzecz aktywizacji zawodowej ludzi z obszarów wiejskich. Początki współpracy międzynarodowej pojawiają się również w ramach realizowanego programu Leader +. Współpraca ta rozwinie się w większym zakresie, kiedy zostaną powołane Lokalne Grupy Działania (LGD).
3. Organizacje pozarządowe również włączyły się w realizowanie projektów związanych z aktywizacją zawodową mieszkańców wsi, prowadzonych w ramach programu PHARE Rozwój Zasobów Ludzkich (RZL). Brak jest jednoznacznych danych, na ile te projekty przyczyniły się do zmniejszenia bezrobocia na obszarach wiejskich. Należy zaznaczyć, że w wielu projektach organizacje pozarządowe miały ograniczone możliwości zastosowania innowacyjnych metod podejścia do problemu bezrobocia na obszarach wiejskich. Ograniczenie to wynikało, między innymi, z charakteru zamówienia sformułowanego przez PARP, zarządzającą PHARE RZL. W realizacji projektów pojawił się również swoisty konflikt interesów pomiędzy PUP a organizacjami pozarządowymi. PUP bardzo niechętnie przekazywały bazy danych bezrobotnych. Zgodnie z wytycznymi PARP, organizacje pozarządowe całkowicie zostały wyłączone z procesu organizowania staży. Odbiło się to na jakości oraz efektach realizowanych projektów. Większość staży była organizowana w instytucjach administracji publicznej, a w niewielkim stopniu u przedsiębiorców. Bywało również tak, że stażystów zatrudniono w PUP do obsługi projektów realizowanych w ramach PHARE RZL.
4. Z tej perspektywy interesujące wydają się inicjatywy samych mieszkańców wsi, związane z podejmowaniem zajęć pozarolniczych. W ramach inicjatywy „wsi tematycznych” mieszkańcy kilku wsi w Polsce wykreowali swoją indywidualną ideę rozwoju. Przykładami „wsi tematycznych” są: Sierakowo Sławieńskie, gdzie stworzono osadę hobbitów, Wylotowo znane dzięki wygniecionym przez UFO kręgom w zbożu, Dąbrowa opierająca swój rozwój na propagowaniu zdrowego trybu życia poprzez upowszechnianie zielarstwa, medytację, różdżkarstwo, aktywność fizyczną i sport. Inicjatywy te mają ograniczony zasięg i zależą w dużej mierze od inwencji mieszkańców. Są to działania o charakterze niszowym i ich propagowanie na szerszą skalę nie wydaje się uzasadnione¹⁸.
5. Interesującym przykładem działań adresowanych do środowisk popegeerowskich był projekt *Integracja społeczna i zawodowa grup zagrożonych wykluczeniem*, zrealizowany przez Stowarzyszenie Pro Publico Bono. Celem projektu było stworzenie szans integracyjnych dla wykluczonych, bądź

¹⁸ Wacław Idziak, *Wsie tematyczne*, w: *Internet w mojej społeczności lokalnej. Wykorzystanie technologii informatycznych w rozwoju społeczności lokalnych*, FWW, Warszawa 2005.

zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizowany był dla osób z terenu powiatu szczycieńskiego. Przystępując do jego realizacji Stowarzyszenie Pro Publico Bono podjęło współpracę ze Stowarzyszeniem Bezrobotnych i Niepełnosprawnych BARĆ w Szczytnie oraz z Lokalnym Porozumieniem na Rzecz Rozwoju Zatrudnienia. Działania skupiły się na udzieleniu pomocy osobom bezrobotnym, uzależnionym oraz osobom w trudnej sytuacji rodzinnej. Dla osób bezrobotnych zorganizowano, oprócz szkoleń poświęconych technikom aktywnego poszukiwania pracy, również szkolenia zawodowe. Dla grupy ludzi szczególnie aktywnych i przejawiających predyspozycje do prowadzenia własnej działalności gospodarczej zorganizowano szkolenia zawodowe ukierunkowane na samozatrudnienie i tworzenie własnego warsztatu pracy. Dla części uczestników szkoleń utworzono kursy językowe. Uznano, że w sytuacji otwarcia rynku pracy dla Polaków w Wielkiej Brytanii i Irlandii, bezrobotni właśnie tam będą mogli znaleźć pracę. Jednocześnie dla osób dotkniętych chorobą alkoholową zorganizowano warsztaty terapii oraz grupy AA¹⁹.

6. Kolejna inicjatywa organizacji pozarządowych jest skierowana do bezdomnych i bezrobotnych. Propagowane, między innymi, przez Fundację „Barka” spółdzielnie socjalne nie mają ściśle ekonomicznego celu i nie są nastawione na osiągnięcie zysku, a służą przede wszystkim aktywizacji i powrotowi na rynek pracy osób wykluczonych społecznie. Fundacja „Barka” od 15 lat tworzy i pozyskuje nowe miejsca pracy dla osób długotrwale bezrobotnych będących poza rynkiem pracy, przebywających w najtrudniejszych sytuacjach społecznych²⁰. Osoby potrzebujące najczęściej tworzą nowe miejsca pracy w takich dziedzinach, jak: rolnictwo (hodowla kóz, owiec, królików, świń, kur, produkcja paszy, mleka i przetworów, itp.); ogrodnictwo – sadownictwo (warzywnictwo, szkółka starych odmian drzew owocowych, plantacja czarnej porzeczki, sady przydomowe, itp.); budownictwo i renowacja starych domów (prace murarskie, tynkarskie, hydrauliczne, elektryczne, dekarские); rzemiosło (krawiectwo, introligatornia, stolarnia, ślusarnia, naprawa sprzętów AGD, mechanika sa-

mochodowa); recykling odzieży i sprzętów domowych (zbiórka, segregacja i renowacja); handel (produkty rolnicze i spożywcze, używane sprzęty, meble, odzież, wyroby stolarskie, ślusarskie, garmażeryjne, itp.); transport (usługi, przeprowadzki, przewóz osób). Inicjatywa, podobnie do wcześniej omawianych, ma niszowy charakter i może być kierowana przede wszystkim do mieszkańców osiedli popegeerowskich²¹.

7. Interesującą inicjatywą dla obszarów wiejskich jest program E-vita realizowany przez Fundację Wspomagania Wsi przy udziale Cisco System i Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Założeniem programu jest tworzenie na obszarach wiejskich lokalnych sieci internetowych. Inicjatywa ta w przyszłości może przyczynić się do rozwoju kształcenia na odległość oraz kształcenia dorosłych z wykorzystaniem Internetu²². Do pełnego zrealizowania tej inicjatywy dla aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu niezbędne jest tworzenie ośrodków oraz programów kształcenia na dystans, adresowanych do mieszkańców obszarów wiejskich²³.

19 Program PHARE Rozwój Zasobów Ludzkich – przykłady projektów na rzecz aktywizacji zawodowej młodzieży, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i kobiet oraz projektów służących podnoszeniu kwalifikacji pracowników, PARP, Warszawa 2005.

20 W *przełomowym momencie*, wywiad z Tomaszem Sadowskim w: www.tomaszsadowski.pl

21 www.barka.org.pl, www.spoldzielniesocjalne.pl

22 *Mój biznes w Internecie. Budowanie małego biznesu opartego na technologiach informatycznych*, FWW, Warszawa 2005.

23 *Internet w rozwoju małej gminy. Doświadczenia programu „Więć Aktywna”, budowanie społeczeństwa informacyjnego E-VITA*, FWW, Warszawa 2005.

VI. Rekomendacje dotyczące zmian regulacyjnych, systemowych, które mogłyby sprzyjać lepszemu wykorzystaniu kompetencji organizacji pozarządowych.

1. Nowa perspektywa finansowa Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), której zasady określono w porozumieniu ministrów rolnictwa krajów Unii Europejskiej w Luxemburgu 26 czerwca 2003 r. zakłada zwiększenie roli i zakresu wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Tworzy szansę na zmiany w rynku pracy na obszarach wiejskich. Jednym z istotnych elementów wspierających tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich są fundusze strukturalne przeznaczone na wielofunkcyjny rozwój tychże obszarów. Jednym z zadań organizacji pozarządowych, a także przedstawicieli samorządu wiejskiego jest zadbanie o to, aby w dokumentach strategicznych tworzonych na szczeblu krajowym, zostały uwzględnione mechanizmy wsparcia służące rozwojowi pozarolniczych miejsc pracy. Mechanizmy wsparcia powinny uwzględniać zarówno działania podejmowane w ramach Programów Operacyjnych związane z modernizacją rolnictwa i rozwojem obszarów wiejskich, jak i inne działania finansowane przez EFS.
2. Dokonując przeglądu regulacji dotyczących działania organizacji pozarządowych na rzecz aktywizacji zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich można stwierdzić, że dają one szerokie możliwości do podejmowania działań w tym zakresie. Organizacje pozarządowe realizujące programy na rzecz zatrudnienia na obszarach wiejskich, ograniczały się zwykle do prowadzenia szkoleń, doradztwa zawodowego, pośrednictwa pracy. Bardzo mało z nich podejmowało się prowadzenie działań obejmujących szersze spektrum usług rynku pracy, takich jak: specjalistyczne szkolenia zawodowe prowadzone za pośrednictwem Internetu, doradztwo biznesowe on-line, inkubatory przedsiębiorczości, mentoring, pośrednictwo pracy, dualne szkolenia zawodowe (obejmujące teoretyczną i praktyczną naukę zawodu), itp. Podejmowane obecnie działania na rzecz mieszkańców wsi nie przyczyniają się do efektywnego przeciwdziałania bezrobociu i tworzenia nowych miejsc pracy.
3. Wiele działań ma charakter doraźny, a ich efekt jest krótkotrwały. Jednym z podstawowych problemów w prowadzonej przez organizacje pozarządowe działalności jest brak innowacyjnego podejścia do kwestii aktywizacji zawodowej mieszkańców wsi. Organizacje pozarządowe w niewielkim stopniu korzystają z osiągnięć i doświadczenia organizacji z krajów Unii Europejskiej. Wydaje się, że taką szansę stwarzają projekty realizowane w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL.
4. Krajom Unii Europejskiej w ostatnich latach przypisuje się rozwój przedsiębiorczości i tworzenie warunków dla wzrostu zatrudnienia ludzi młodych. Najważniejsze działania mają być skierowane na udzielanie wsparcia w formie doradztwa zawodowego, szkoleń, pośrednictwa pracy. Uznaje się, że dla właściwego wejścia na rynek pracy najważniejsze jest tworzenie indywidualnych ścieżek zatrudnienia. Uwzględnia się w nich osobiste preferencje zawodowe i umiejętności młodych osób. Tworzenie indywidualnych ścieżek kariery zawodowej wraz z doradcami zawodowymi ma prowadzić do opracowania **Indywidualnych Planów Działania** (IPD)²⁴. Proces ten warto rozpoczynać już na etapie gimnazjum, kiedy młody człowiek dokonuje wyboru co do dalszego kształcenia. Organizacje pozarządowe współpracując z gimnazjami, szkołami ponadgimnazjalnymi, Gminnymi Centrami Informacji powinny stworzyć sieć doradców zawodowych oferujących usługi związane z tworzeniem IPD. Doradcy powinni rozumieć zasady ekonomii charakteryzujące obszary wiejskie oraz podstawowe zasady Wspólnej Polityki Rolnej.
5. Kolejna rekomendacja dotyczy zapewnienia młodzieży wiejskiej **kształcenia zawodowego odpowiadającego potrzebom gospodarki opartej na wiedzy**. Szkolenia powinny w większym zakresie dotyczyć kształcenia w zawodach przyszłości, a nie skupianie się na tych, których żywotność na rynku pracy jest ograniczona. Dotyczy to również zwiększenia dostępu do praktyk zawodowych w przyszłym miejscu pracy. Szkolenia zawodowe powinny w większym zakresie kształtować programy nauczania, aby uczyły umiejętności i kom-

²⁴ Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie polityk europejskich dotyczących młodzieży *Wychodzenie naprzeciw obawom młodych ludzi w Europie – wprowadzanie w życie Europejskiego Paktu na rzecz młodzieży i wspierania aktywnego obywatelstwa*, SEC(2005)693, 30.05.2005.

petencji, które odpowiadałyby zapotrzebowaniu rynku pracy. Oferta organizacji pozarządowych powinna stanowić uzupełnienie dla publicznego kształcenia zawodowego. Warto jest tu wykorzystać doświadczenia duńskie dotyczące szkolnictwa dualnego łączącego praktyki zawodowe oraz edukację szkolną. Praktyka ta mogłaby dotyczyć również przekazywania wiedzy oraz umiejętności w tradycyjnych zawodach.

6. Ważne jest również, aby w szkoleniach zawodowych w większym zakresie wykorzystywano **najnowsze technologie**, w tym Internet. Dotyczy to także szkoleń i kursów zawodowych z wykorzystaniem Internetu do prowadzenia działalności gospodarczej²⁵. Organizacje pozarządowe powinny w większym zakresie wykorzystywać posiadaną infrastrukturę na obszarach wiejskich i wzorem programu E-vita, przy współpracy gmin, tworzyć lokalne sieci z dostępem do szerokopasmowego Internetu. Warto włączyć do działań edukacyjnych na odległość „Małe Szkoły” – podmioty tworzone w ramach programu *Mała Szkoła – Ośrodek Rozwoju Wsi*²⁶. Szkoły te powinny przede wszystkim zapewnić miejsca do szkoleń, a po przeszkoleniu nauczycieli w edukacji dla dorosłych również kadre szkoleniową.
7. Należy w większym zakresie uruchomić programy uzupełniania kwalifikacji, realizując programy **edukacji ustawicznej**. Edukacja ta odgrywa kluczową rolę w upowszechnianiu nowoczesnych technologii. Dorośli mieszkańcy wsi pracujący w zawodach pozarolniczych powinni podnosić swoje kwalifikacje zawodowe w celu utrzymania miejsca pracy. Nie mają oni dostępu do stacjonarnych ośrodków edukacyjnych, dlatego powinni korzystać w większym zakresie ze szkoleń organizowanych w ich miejscu zamieszkania. Szkolenia te mają dotyczyć zastosowania nowych technologii w budownictwie, usługach, rolnictwie, przetwórstwie, itp. Szczególnie jest to ważne w przypadku tych mieszkańców wsi, którzy starają się o pracę za granicą. Szkolenia można prowadzić między innymi przy udziale firm oferujących tzw. „chemię budowlaną”, instalacje, narzędzia i wyposażenie. Ważnym działem szkoleń są przepisy obowiązujące w krajach Unii Europejskiej.

8. Jednym z ważniejszych zadań, służących rozwojowi przedsiębiorczości powinny być **szkolenia start-up**. Szkolenia takie mają dotyczyć: rozwoju nowego biznesu, księgowości, marketingu, prawa handlowego, prawa pracy i zasad zatrudniania pracowników wraz z elementami wiedzy na temat rozwoju kariery zawodowej, licencji oraz uprawnień. Szkolenia wzorem innych państw Unii powinny być prowadzone, oprócz formy audytoryjnej również przy użyciu Internetu, jako szkolenia na odległość. W Polsce, oprócz PARP, nikt nie prowadzi szkoleń na odległość w dziedzinach związanych z tworzeniem przedsiębiorstw. Organizatorem szkoleń typu start-up mają być konsorcja stworzone na bazie organizacji pozarządowych, działających jako regionalne lub lokalne organizacje wsparcia biznesu, uniwersytety lub szkoły zawodowe wsparte przez Gminne Centra Informacji. Centra te dysponują wyposażeniem, które umożliwia prowadzenie szkoleń przy użyciu Internetu.
9. Prowadzone do tej pory szkolenia dla osób pragnących rozpocząć działalność gospodarczą nie cieszyły się wielkim zainteresowaniem bezrobotnych. Jednym z problemów był brak odpowiedniej infrastruktury wsparcia dla osób, które chciałyby otworzyć i prowadzić własną firmę. Dla zapewnienia właściwego rozwoju nowo utworzonej firmy niezbędne jest uzyskanie łatwego dostępu do **doradców biznesowych**. Doradztwo to powinno polegać na indywidualnym wsparciu przedsiębiorstwa przez eksperta-konsultanta, który opracowuje strategię rozwoju firmy, a następnie wraz z właścicielem przedsiębiorstwa doprowadza do jej wdrożenia. Doradztwo wsparte jest szkoleniami z zakresu marketingu, zarządzania finansowego, prawnych aspektów prowadzenia firmy i ogólnych zasad prowadzenia biznesu. Jednym z elementów wsparcia jest również pomoc doradcy w znalezieniu możliwości finansowania dla rozpoczęcia biznesu. Doradztwem powinni zajmować się fachowcy, którzy pracują w biznesie lub prowadzą własną firmę. Doradztwo ma przede wszystkim na celu zwiększenie efektywności działania przedsiębiorstw, a także włączenie korzystających w szeroki system dostępu do sieci organizacji świadczących wyspecjalizowane usługi w dziedzinie doradztwa dla małego biznesu.

10. **Mentoring** to kolejna usługa, która w szerszym zakresie powinna być świadczona prowadzącym biznes. Dotyczy to szczególnie obszarów wiejskich, gdzie odczuwalny jest brak odpowiednich

25 *Internet w mojej społeczności. Wykorzystanie technologii informatycznej w rozwoju społeczności lokalnych*, FWW, Warszawa 2005.

26 Więcej na www.fio.interklasa.pl

fachowców, którzy mogliby wspomagać prowadzących biznes. Mentoring w swoim założeniu polega na tym, że przedsiębiorca decydujący się rozpocząć działalność za pośrednictwem organizacji wsparcia biznesu „zatrudnia” mentora, którego zadaniem jest poprowadzenie przedsięwzięcia od momentu powstania idei założenia firmy do osiągnięcia sukcesu. Mentorami są zazwyczaj biznesmeni posiadający szerokie doświadczenie biznesowe z zakresu różnych dziedzin przedsiębiorczości. Dla efektywnej pracy mentora należy wykorzystać Internet oraz Gminne Centra Informacji. Można również w większym zakresie wykorzystać sieć Małych Szkół, jeżeli tylko dysponują odpowiednim sprzętem oraz łączami Internetu.

11. Poważnym ograniczaniem dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest brak organizacji wsparcia – stowarzyszeń przedsiębiorców, agencji rozwoju lokalnego i regionalnego, inkubatorów przedsiębiorczości, parków technologicznych. **Stworzenie regionalnych ośrodków wsparcia** nastawionych szczególnie na pomoc prowadzącym przedsięwzięcia na obszarach wiejskich jest niezbędne. Okazuje się, że wiedza uzyskana na kursach i szkoleniach nie jest wystarczająca do tego, aby poprowadzić własny biznes. Potrzebna jest organizacja, która udzieli wsparcia rozpoczynającemu prowadzenie własnego przedsięwzięcia gospodarczego. Wsparcie ma oddziaływać na psychikę nowego przedsiębiorcy, potwierdzając słuszność dokonywanych wyborów. Równocześnie dzielenie się własnymi problemami z grupą podobnych sobie, daje szansę minimalizowania ryzyka związanego z prowadzeniem biznesu. Programy wsparcia bazują na doświadczeniach psychologii społecznej, dotyczących roli grupy w kształtowaniu postaw i zachowań o charakterze zbiorowym, psychologii grupy.
12. Kolejną rekomendacją dotyczy tworzenia w ramach regionalnych ośrodków wsparcia **inkubatorów przedsiębiorczości**. W Polsce do tej pory inkubatory lokowane były w miastach. Istotnym wsparciem byłyby inkubatory, które powstawałyby na terenach wiejskich. Ich tworzenie jest możliwe w ramach programu Leader +. Przykładami takich instytucji wsparcia na obszarach wiejskich w krajach Unii Europejskiej mogą być: Donegal Local Development Company²⁷, Ballymun Partnership

Ltd²⁸, Northside Partnership²⁹. Wiele tych instytucji działa jako partnerstwa lokalne, tworzone w ramach programu Leader.

13. Samorząd terytorialny odgrywa istotną, choć nie bezpośrednią rolę we wsparciu rozwoju przedsiębiorczości na swoim terenie. Rola ta jest zróżnicowana, gdyż w dużej mierze zależy od różnorodnego zakresu kompetencji Jednostek Samorządu Terytorialnego (JST), oraz od umiejscowienia samorządów w strukturze władzy. Przy tych ograniczeniach istnieje pewien zakres przedsięwzięć związanych ze wsparciem biznesu, które mogą realizować również polskie JST. Współpraca ta może w większym zakresie wykorzystać możliwości jakie daje ustawa o **Partnerstwie Publiczno-Prywatnym**. Należy zdać sobie sprawę, że przedsiębiorcy działający na wsi zainteresowani są tym, co się dzieje na terenie, na którym funkcjonują i mieszkają ich pracownicy. W przyszłości ich firmy mogą wziąć udział w większym zakresie realizacji inicjatyw podejmowanych przez społeczność lokalne.
14. Kolejną rekomendacją jest wspieranie organizacji obywatelskich działających na rzecz rozwoju gospodarczego. Przykładami takich organizacji mogą być **klaster gospodarczy**, funkcjonujące jako stowarzyszenia, spółdzielnie lub grupy producenckie. Rozwijanie klastrów gospodarczych daje szansę powszechnego dostępu do wszystkich usług, zwłaszcza na obszarach bardzo słabo zaludnionych, oraz na tworzenie sieciowych powiązań gospodarczych opartych na lokalnych zasobach. W przypadku nowoczesnych klastrów niezbędne jest wykorzystanie w większym zakresie nowych technik informacyjnych. Grupy te charakteryzuje fakt, że wielu ich członków działa już na rynku, dając wsparcie wchodzącym do biznesu przedsiębiorcom. Rozpoczynający biznes przedsiębiorcy mogą wzbogacić działalność grupy swoimi ideami. Uczestnicząc we wspólnych przedsięwzięciach gospodarczych minimalizują ryzyko niepowodzenia ich własnego biznesu. Jednym z takich przedsięwzięć mogą być grupy producenckie. Ich podstawowym celem jest osiągnięcie maksymalnych korzyści dla rolników i wytwórców żywności przez rezygnację z łańcuszka pośredników pomiędzy producentami a klientami, oraz doprowadzanie

27 www.dldc.org

28 www.ballymun.org

29 www.northsidepartnership.ie

do osiągnięcia konkurencyjności cen wobec innych oferujących podobną produkcję – wielkie sieci sprzedaży, itp.

15. Jedną z najefektywniejszych form wsparcia dla osób rozpoczynających działalność w biznesie są projekty realizowane w ramach programu Leader +. Zakłada on powstawanie **grup partnerskich**, których celem jest tworzenie lokalnych przedsięwzięć o charakterze gospodarczym. Wartością dodatnią takiego projektu jest to, że większość działań jest realizowana przy współudziale władz lokalnych i wspierana przez społeczność lokalną. Jak wynika z doświadczeń krajów Unii Europejskiej, które wcześniej realizowały programy w ramach Leader +, działalność grup partnerskich w przyszłości może przyczynić się do rozwoju inicjatyw obywatelskich. Dzięki takiej współpracy z różnymi grupami obywateli możliwe będzie tworzenie przedsięwzięć o charakterze gospodarczym.

16. Najistotniejszą rekomendacją jest wprowadzenie zmian o charakterze legislacyjnym, dotyczących **kompetencji Powiatowych Urzędów Pracy**. Powinny one ograniczyć swoje działania do zadań o charakterze „administracyjnym”: rejestrowanie bezrobotnych i innych osób poszukujących pracy, wypłacanie uprawnionym zasiłków oraz innych świadczeń pieniężnych, przyznawanie i wypłacanie osobom uprawnionym zasiłków i świadczeń przedemerytalnych, wydawanie różnego rodzaju świadczeń w naturze, wydawanie zezwoleń w sprawach dotyczących zatrudnienia lub wykonywania pracy zarobkowej przez cudzoziemców, wykonywanie kontroli w zakresie przestrzegania przepisów ustawy, finansowanie zadań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu. Wszelkie aktywne formy aktywizacji bezrobotnych: pośrednictwo pracy, doradztwo zawodowe, stymulowanie rozwoju zatrudnienia w formach pozarynkowych, poradnictwo zawodowe na różnych etapach kariery zawodowej, itp., powinny być przedmiotem zamówień publicznych i nie mogą być realizowane przez PUP. O kontrakty powinny ubiegać się na równorzędnych zasadach organizacje pozarządowe, jak i podmioty działające dla zysku. Obecnie, stosując zapis Ustawy o Pożytku Publicznym i Wolontariacie organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o zlecenie zadań z zakresu aktywizacji zawodowej oraz rynku pracy.

17. Kolejna rekomendacja dotyczy zmian w **ustawodawstwie regulującym funkcjonowanie**

organizacji pozarządowych. Zmiany odnoszą się do dwóch kwestii ustawy o stowarzyszeniach umożliwiających powoływanie obywatelskich grup działania oraz Lokalnych Grup Działania (LGD). W pierwszym przypadku postulowałbym stworzenie możliwości powoływania obywatelskich grup działań. Dla powołania takiej grupy niezbędne byłoby co najmniej trzy osoby. Grupa rejestrowałaby się w gminie. Nie miałaby ona osobowości prawnej, ale mogłaby wypełniać funkcję rzecznictwa i reprezentować interesy grupy zarówno w gminie, jak i przed sądami. Kolejna rekomendacja dotyczy stworzenia ram prawnych dla działania LGD, których utworzenie jest jednym z podstawowych wymogów realizacji zadań w ramach programu Leader +. Jest to niezbędne dla efektywnego realizowania programów strukturalnych, kierowanych na obszary wiejskie. Lokalne Grupy Działania powinny dawać możliwość udziału w nich zarówno osobom prawnym, jak i fizycznym.

18. Jedną z istotnych rekomendacji jest **zrównanie praw i obowiązków pracowników z obszarów wiejskich oraz z miast**. Dotyczy to przede wszystkim zmiany w wysokości stawek ubezpieczenia społecznego (emerytalne, rentowe, chorobowe, wypadkowe), ubezpieczenia zdrowotnego i innych funduszy płaconych w ramach ZUS przez rolników i „nierolników”. Zrównanie to umożliwiłoby między innymi wprowadzenie na obszarach wiejskich mechanizmów wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw z innych programów Unii Europejskiej. Wraz ze zrównaniem stawek należałoby również dążyć do ich urealnienia. Jednym z istotnych elementów wsparcia dla rozpoczynających pracę na własny rachunek na obszarach wiejskich powinno być zmniejszenie do 50% wysokości składek ZUS. W generalnym rozliczeniu wielkość tych składek znacznie przewyższa pieniądze, które rolnicy płacą w ramach KRUS.

19. Kolejna rekomendacja dotyczy pełniejszego **wykorzystania nadwyżek siły roboczej** na obszarach wiejskich. Jedną z metod jest zatrudnianie pracowników na część etatu. Daje to szanse zróżnicowania, w większym niż do tej pory stopniu, źródeł dochodu mieszkańców wsi. Pełnoetatowe miejsce pracy będzie coraz droższe i coraz mniej efektywne. Uregulowania powinny iść w kierunku liberalizacji systemu opodatkowania, w tym zmian związanych z prowadzeniem działalności wielozawodowej.